

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

БІБЛІОТЕКА
СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ
АНТИЧНА ЛІТЕРАТУРА

ДАВНЬОГРЕЦЬКИЙ РОМАН

Лонг
ДАФНІС І ХЛОЯ

Ксенофонт Ефеський
ПОВІСТЬ ПРО ГАБРОКОМА І АНТІЮ

Харітон Афродісійський
ПОВІСТЬ ПРО КОХАННЯ
ХЕРЕЯ І КАЛЛІРОЇ

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2025

ДАФНІС І ХЛОЯ

ВСТУП

Полюючи на Лесбосі¹, у священному гаю німф² побачив я найкраще видовище з усіх тих, що коли-небудь бачив за життя: образ, картину, повість про кохання. Прегарним був і сам гай — омитий водою, пишний деревами та квітами, зрошеними одним джерелом. Але ще милішою була картина — витвір мистецтва й кохання; чутки про неї долинали й до іноземців, і вони прямували сюди просити допомоги німф і помилуватися цим творінням. На картині були зображені жінки: одні народжують дітей, інші їх повивають; покинуті діти, кози-годувальниці, пастухи-вихователі, молоді закохані; напад морських розбійників, вторгнення ворогів.

Побачив я й багато чого іншого, сповненого коханням, і був вражений; мене охопила жага перевершити цю картину повістю. І, знайшовши того, хто розтлумачив би мені ці образи, звершив я чотири книги на славу Ероту³, німфам і Пану⁴, на радість усім людям. Повість ця вилікує хворого й утішить зажуреного; тому, хто колись кохав, нагадає про любов, а тому, хто не кохав, буде наукою. Звісно, ніхто з людей не зміг уникнути кохання й не уникне, поки є краса та очі, щоб цю красу бачити. Мені ж, при здоровому глузді, нехай божество допоможе описати любов інших.

КНИГА 1

Є на Лесбосі місто Мітилена⁵, велике й гарне, посічене каналами, що наповнюються морем під час приливу, й оздоблене мостами з гладкого й білого каменю.

Здається, ніби бачиш острів, а не місто. У двохстах стадіях⁶ від нього була садиба багатого чоловіка, дуже гарний маєток: узгір'я з дичиною, родючі рівнини; пагорби, порослі виноградом, привільні пасовиська для худоби й море, що голубило м'який пісок на розлогому березі.

У цьому маєтку служив козопас на ім'я Ламон. Якось, випасаючи свою череду, він знайшов дитя — його годувала коза. Навколо простяглась густо поросла терном і повзучим плющем діброва, а у м'якій траві спала дитина. Коза часто полишала своє козеня й потайки приходила сюди, щоб побути з малям. Ламон помітив її походи і, пожалівши, як він тоді гадав, покинуте козеня, пішов услід за нею. Проте він побачив, як коза обережно обходить немовля, щоб не зашкодити йому копитами, а воно, немов із грудей матері, смочче молоко, що рясно текло з її вимені. Здивувався добряче пастух, підійшов ближче й побачив, що це хлопчик — міцний, гарний і повитий у пелюшки, занадто розкішні як для покинутої дитини: пурпурове покривало в нього, золота застібка й кинджал з руків'ям зі слонової кістки.

Спершу Ламон намірився забрати тільки речі немовляти, а саме дитя покинути, але відчув сором: навіть коза, виходить, людяніша за нього. Пастух дочекався ночі й приніс усе дружині Мірталі: і речі, і маля, і козу також. Здивувалась Міртала, що кози народжують немовлят. Ламон розповів їй, як знайшов покинуте хлопця, як коза його годувала, як йому стало соромно полишити дитину помирати. Дружина погодилась із ним, і вони сховали речі, що були знайдені з малям, дитину всиновили й доручили козі годувати хлопчика. Вирішили назвати його пастушим іменем Дафніс⁷.

Коли минуло вже два роки, сталося так, що пастух із сусідньої садиби на ім'я Дріас натрапив на таку саму знахідку. У великій скелі була печера німф, зсередини порожня, а ззовні закруглена, і на кам'яних стінах виднілися зображення самих німф: босоногі, з оголеними руками, з волоссям, що спадало на плечі; пояси на стегнах, усмішка в очах, і всі кружляли у танку. Вхід у печеру був посередині скелі; між каменями з джерела струмилася вода, а перед печерою росла м'яка трава, зрошена вологою. Лежали тут і дійниці⁸, і флейти криві, і дудки, й очерет — священні дари, принесені колись пастухами.

У це священне для німф місце часто забігала одна вівця, що нещодавно народила ягня; ходила туди так часто, що думали, ніби вона пропала. Схотів Дріас її провчити й повернути в череду: зв'язав зі свіжого пруття петлю і пішов до печери, щоб там вівцю спіймати. Усередині він побачив те, чого геть-чисто не чекав побачити: вівця, зовсім як людина, підставляє голодному немовляті дійки з молоком, а воно не плаче, а жадібно припадає до них губами — чистими і світлими, бо вівця облизує йому язиком обличчя, коли дитя насититься.

Це була дівчинка, і з нею лежали прикметні речі: розшитий золотом пояс, позолочені сандалі й золоті браслети.

Пастух вирішив, що знахідку цю благословили боги і, за прикладом вівці — з любов'ю і співчуттям — узяв дитину на руки, поклав прикмети у сумку і помолився німфам, щоб дозволили йому щасливо виростити їхню улюбленицю. І коли прийшла пора гнати череду в стійло, Дріас прийшов додому, розповів дружині, що побачив, і показав, що знайшов. Наказав їй прийняти дівчинку за доньку, виховувати як рідну дитину і нікому не розповідати правду про неї. І Напа (так звали дружину пастуха) стала дитині матір'ю й одразу прикипіла серцем до неї, неначе змагалась із вівцею в материнстві. Щоб усі повірили, що донька їм рідна, назвала її Напа пастушим іменем Хлоя⁹.

Обидві дитини зростали швидко й гарнішими стали за усіх селян. Коли Дафнісу було вже п'ятнадцять років, а Хлої — на два роки менше, Дріас і Ламон в одну ніч побачили той самий сон. Наснилося їм, що ті самі німфи з печери, де було джерело і в якій Дріас знайшов немовля, передають Дафніса і Хлою маленькому хлопчику, красивому й норавливому; за плечима в нього крила, маленький лук і стріли. Він торкнувся обох дітей одною стрілою й наказав Дафнісу пасти кіз, а Хлої — овець.

Такий сон не сподобався чоловікам. «Невже будуть пастухами наші діти? — обурились вони. — Але ж розкішні пелюшки, в яких ми їх знайшли, обіцяли їм кращу долю». Тому й годували обох ніжнішою їжею, навчали грамоті і всьому, що було гарним у розумінні селян. Однак Дріас і Ламон вирішили довіритись богам, адже саме за їхнім задумом були врятовані ці діти. Вони розповіли один одному про цей сон, принесли в печері жертву

крилатому хлопчику (імені його вони не могли знати) і відправили кожний свою дитину зі стадом, усьому навчивши: що потрібно пасти до полудня і після того, як спека спаде; як вести череду до води, як відводити в загін; коли варто братися за палицю, а коли лише крикнути. А Дафніс і Хлоя зраділи, немов велику справу їм доручили, і полюбили свої стада більше, ніж люблять зазвичай пастухи; адже дівчина пасла рятівниць своїх, а хлопець пам'ятав, що його покинутого годувала коза.

Починалась весна, і всюди розцвітали квіти: у лісах, на луках, у горах. Чутно було, як вистрибують маленькі ягнята в горах, як гудуть бджоли на полях і як співають птахи поміж дерев. Настільки все сповнилось життям навесні, що юні й ніжні Дафніс і Хлоя повторювали те, що бачили й чули: слухали пташиний спів і самі співали, дивились, як вибрикують ягнята, і самі спритно стрибали, збирали квіти, як бджоли, й кидали їх собі на груди, сплітали віночки та присвячували німфам.

Усе Дафніс і Хлоя робили разом і пасли свої отари поряд. Часто Дафніс приганяв назад овець, що відбилися від стада дівчини, а Хлоя відганяла від круч занадто невгамовних кіз. Бувало й так, що один з них наглядав за обома стадами, а інший грався. Ігри ж у них були пастуші й дитячі. Хлоя збирала на болоті білі квіти, зі стеблин в'язала пастки для коників і, захопившись, забувала часом про худобу. А Дафніс зрізав тонкий очерет і, проколовши в стеблинах дірки, скріплював їх воском, щоб зробити дудку, на якій учився свистіти аж до ночі. І вино, й молоко вони пили разом, і ділились їжею, яку приносили з дому. Як не побачиш кіз і овець, що стороняться одне одного, так і не застати було Хлою і Дафніса порізно.

Поки двоє собі бавились, задумав для них Ерот таку халепу. Одна вовчиця з приплодом часто крада худобу із сусідніх отар: для малих вовченят треба багато їжі. Вночі зібрались селяни й викопали ями, шириною в один сажень, а глибиною в чотири. Купи землі вони розкидали далеко від ями, а діру накрили довгими сухими гілками й засипали їх залишками землі, листям і травою, щоб пастка була непомітною. Настільки ці гілки були тонкими, що зламалися би навіть під зайцем, і тоді одразу б розкрилося, що не тверда земля це була, а лише її подоба. Вирили вони багато таких ям у горах і на рівнинах, але упіймати вовчицю не змогли: відчувала вона ще здалеку, що в землі пастки; проте загинуло багато овець і кіз, і мало не зламав собі шию й Дафніс. А сталося це так.

Якось два розгніваних козли кинулись у бійку. У жорстокій сутичці один зламав іншому ріг, і той, тремтячи від болю, кинувся тікати, а переможець почав за ним хвацьку погоню. Дафнісу стало шкода, що зламався ріг, і він, розгніваний на зухвалого козла, з пащецею в руках помчав навздогін за козлом, який і сам переслідував свого супротивника. І ні козел, утікаючи, ні Дафніс, який гнівно переслідував його, не дивились під ноги собі й обидва впали в яму: першим козел, а за ним — Дафніс. Це й урятувало хлопця: козел при падінні став йому опорою. Юнак з досади аж заплакав і почав чекати, чи з'явиться хтось. Хлоя ж побачила, що сталося, побігла до ями і, дізнавшись, що він живий, покликала на допомогу одного пастуха із сусідньої садиби, який випасав биків. Він прийшов і став шукати велику мотузку, щоб Дафніса підняти. Її не знайшлося, тож Хлоя зняла зі своєї голови пов'язку й дала пастухові,

щоб опустив її. І от вони стояли на краю ями й тягнули Дафніса нагору, а той ухопився за пов'язку руками і так вибрався. Витягли й козла необачного; він два роги собі обламав: така була йому кара за суперника, якого він переміг. Дафніс і Хлоя віддали козла пастухові як подяку за порятунок, щоб приніс його в жертву, а батькам вирішили сказати, що загнали його вовки, якщо хтось помітить зникнення і про нього спитає. Повернулись діти до своїх отар і, побачивши, що з козами й вівцями все гаразд, присіли під дубом, щоб з'ясувати, чи поранився Дафніс, коли впав у яму. Але крові на ньому не було, і ніде він не забився, тільки забруднився піском і багнюкою: і тіло його, і волосся. Вирішили, що треба Дафнісу скупатись, поки не дізнались про все Ламон і Міртала.

Прийшли Дафніс і Хлоя в печеру німф. Хлопець віддав їй свій хітон¹⁰, сумку, став біля струмка і почав омивати свої кучері й усе своє тіло. Волосся було в нього чорного кольору, пишне й кучеряве, а тіло засмагле від сонця; здавалось, ніби кучері кидають на нього тінь. Хлоя замилювалась Дафнісом і причиною його краси вважала купання, адже тоді вперше він їй здався прекрасним. Коли омивала вона йому спину, відчула, що його м'яке тіло було приємним на дотик, і потайки вона торкалась свого, щоб дізнатись, яке з них ніжніше. Згодом вони повернулись до отар, коли сонце вже сідало, і Хлоя не хотіла більше нічого, окрім побачити знову, як Дафніс купається.

Наступного ранку вони знову прийшли на пасовисько. Дафніс, як зазвичай, сів під дубом і заграв на дудці, наглядаючи за козами, а ті полягали, неначе заколисані його піснею. Хлоя сиділа поряд і дивилась за стадом, але більше поглядала на Дафніса. І він, граючи на дудці,

знову видавався їй гарним, і знову причину краси вона знайшла не в ньому, а в музиці. Коли Дафніс закінчив грати, узяла вона його дудку, бо гадала, що й сама стане гарною. Хлоя вмовила його ще раз скупатись і, поки мила його, дивилась, торкалась його і знову ним захопилась; це захоплення було початком кохання. Юна дівчина не знала, що з нею сталося, бо виросла в селі й ніколи не чула, що таке кохання. Її душа страждала, а очі не підкорялись їй. Весь час вона говорила про Дафніса й бажала його бачити, їсти не хотіла, вночі не спала, про стадо своє забула; то сміялась, то плакала; то засинала, то підхоплювалась раптом із ліжка. Обличчя її блідло і знову спалахувало рум'янцем. Навіть телиця, гедзем ужалена, менше страждає. Коли була Хлоя на самоті, такі слова промовила вона до себе:

«Хворію я, але хворобу не знаю. Мені боляче, але ран на тілі не маю. Сумую я, але жодна вівця моя не пропала. Я палаю, хоча сиджу в прохолодній тіні. Скільки разів мене дряпали колючки, а я не плакала; скільки жалили бджоли, а від їжі не відмовлялась. Щось дуже гостре вразило моє серце. Дафніс вродливий, але ж і квіти красиві; гарно співає його дудка, але й птахи співають гарно, а про них я зовсім не думаю. О, якби я стала його дудкою, щоб наповнив мене його подих; його козою, щоб він випасав мене. О водо-негіднице, тільки Дафніса зробила ти прекрасним, а я даремно купалась у тобі. Гину я, любі німфи; невже не врятуєте дівчину, яка виросла під вашою опікою? Хто вас уквітчає, як мене не стане? Хто доглядатиме моїх бідних овечок, хто подбає про мого цвіркуна балакливого? Його я ледве упіймала, щоб співом мене колисав біля печери. Тепер же втратила я сон через Дафніса і марно співає мій цвіркун».

ЗМІСТ

Кохання, мандри та пригоди: наративні техніки давньогрецького роману. <i>Олександр Левко</i>	3
---	---

Лонг
ДАФНІС І ХЛОЯ

Вступ	31
Книга 1	32
Книга 2	49
Книга 3	68
Книга 4	87

Ксенофонт Ефеський
ПОВІСТЬ ПРО ГАБРОКОМА І АНТІЮ

Книга 1	109
Книга 2	123
Книга 3	134
Книга 4	146
Книга 5	152

Харітон Афродісійський
ПОВІСТЬ ПРО КОХАННЯ ХЕРЕЯ І КАЛЛІРОЇ

Книга 1	171
Книга 2	193
Книга 3	213
Книга 4	237
Книга 5	253
Книга 6	274
Книга 7	292
Книга 8	306
Примітки. <i>Максим Волков</i>	327